

XVI
rajd jesienny pw
78
INFORMATOR
KRAJOZNAWCZY

WODYNIE

I OKOLICE

Koło PTTK Nr 1
Politechnika Warszawska

DĘBOWCE

We wsi dwa wiatraki-koźlaki, drewniane, z 2. poł. XIX w. Jeden na pd. od skrzyżowania dróg, drugi na pn. w odległości około 0,5 km.

GRODZISZCZE MAZOWIECKIE

Na pn.-wsch. od stacji kolejowej znajduje się wczesnośrednio-wieczne grodzisko. Jest ono typu nizinnego, na planie owalu, złożone z dwóch wałów wysokości ok. 2m; oś podłużna zewnętrznego wału liczy około 115m długości. W części środkowej grodziska, stożkowane wzniesienie oraz ślady wewnętrznej fosy. Wały najlepiej zachowane od pn.-zach. i pn. Całość grodziska porośnięta sosnami i krzakami tarniny, w dużej części rozorana przez pługi i brony.

JAGODNE

W pobliżu dwa rezerwaty przyrody typu leśnego:

- 1° Topór/leśnictwo Jagodne, nadleśnictwo Kryńszczak/, utworzony w 1959 r., o powierzchni 56,53 ha
  - 2° Jata/leśn. Jata, nadleśn. Kryńszczak/, utworzony w 1952 r.,
- Oba rezerwaty biorą pod ochronę las naturalny, jodłowy i mieszany z jodłą, występująca na stanowisku wyspowym poza granicą zwartego zasięgu. Ze względu na szczególną wartość dla nauki oba rezerwaty nie są ogólnie dostępne.

JERUZAL

Dawniej miasto, obecnie wieś, leży przy starym trakcie do Siedlec. Do 1746 roku zwany Jeruzalem, bądź pierwotna nazwa Żeliszew. W 1533 r. bracia Serafin, sędzia czerski i Zygmunt Oborscy, właściciele wsi, uzyskali przywilej na lokację miasta między wsią Żeliszewem a Łukowcem. Akt lokacyjny miasta przyznawał mu prawo odbywania 3 jarmarków rocznie i 1 targu tygodniowo. Kolejnymi właścicielami miasta byli: Leśniowscy, Oborscy, Głogowscy, Rudzińscy, a od 1785 r. Cieszkowscy. Od XVIII wieku zwane Jeruzal. Około 1820 r. utraciło prawa miejskie. Ośrodkiem wsi jest rynek, w założeniu prostokątny, znieskształcony do formy trapezu wlotem traktu z Łukowca. Skupiona wokół rynku zabudowa posiada charakter wiejski, z szerokimi dojazdami gospodarczymi, w przeważającej części drewniana, z początku XX wieku. W pierzei

południowej rynku kościół parafialny śś Wojciecha i Mikołaja. Parafia erygowana w 1532 r. staraniem biskupa poznańskiego Jana Łatałskiego. Obecny kościół wzniesiony w latach 1757-8, fundacji Kazimierza Rudzińskiego, wojewody mazowieckiego. Jest to budowla drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, z dachem krytym gontem. Wewnątrz ołtarz główny i dwa boczne oraz organy - późnobarokowe z XVIII wieku. Liczne cenne rzeźby: Chrystus na krzyżu/późnogotycka z XVI w. na zewnątrz prezbiterium/, MB Bolesna, św. Jan Ewangelista, Chrystus Ukrzyżowany i Zmartwychwstały/wszystkie z połowy XVI wieku/. Wewnątrz także płyty nagrobne Zygmunta i Serafina Oborskich z 1. poł. XVI wieku. W podłodze przed prezbiterium wczesnobarokowy nagrobek rycerza w postaci płaskorzeźbionej płyty piaskowcowej. Koło kościoła dzwonnica drewniana z XVIII w. Na cmentarzu kościelnym mauzoleum Floriana Cieszkowskiego, starosty kleszczelskiego, zmarłego w 1798 r. Jest to budowla klasycystyczna, murowana w kształcie łuku triumfalnego/koniec XVIII wieku/.

JEZIOREK

Przysiółek wśród lasów i łąk, nad dopływem Kostrzynia. Na wzgórku krzyż drewniany z 1840 r./ładny punkt widokowy na okoliczne lasy i łąki/. W pobliskim lesie leśniczówka w XIX-wiecznym, drewnianym budynku, krytym gontem. W borze sosnowym, około 2,5 km od przysiółka, przy drodze do Jeruzala/ idąc z przysiółka do Kuflewa należy skręcić na południe przy sośnie z kapliczką; w miejscu zwanym uroczysko Florian stoi tzw. Biały Słup. Jest to kolumna ceglana, otynkowana, z tablicą, na której widnieje napis "Florian Cieszkowski - starosta kleszczewski, kawaler orderu św. Stanisława apoplexią tknięty 11 sierpnia 1798 w tem miejscu życie zakończył". Obok kolumny stara lipa.

KOTUŃ

W pobliżu kompleks dużych, malowniczych stawów rybnych. W miejscowym kościele parafialnym wyposażenie wnętrza z XVIII i XIX w. Na cmentarzu grób 10 żołnierzy polskich poległych w kampanii wrześniowej 1939 r. We wsi siedziba GRN i Urzędu Gminnego.

ŁUKOWIEC

We wsi dwór wzniesiony z początkiem XIX w. dla Cieszkowskich /przebudowany-zmiana dachu/. Jest to budynek klasycystyczny złożony ze starszej części drewnianej, konstrukcji zrębowej oraz nieco późniejszej murowanej/od zachodu/. Tynkowany, parterowy, z piwnicami i dachem dwuspadowym krytym gontem; na planie prostokąta z dwoma gankami od frontu. We wnętrzu, w środkowym pomieszczeniu portal wczesnoklasycystyczny z końca XVIII w./z drzewa jesionowego, intarsjowany orzechem/. Poza dworem znajdują się jeszcze lamus drewniany z XIX w., spichlerz murowany, neogotycki z poł. XIX w. W pobliżu dworu park krajobrazowy z XIX w., a w nim grupa 7 wiązków/największy o obwodzie ok. 700 cm/. Na łąkach między Łukowcem a Borkami, w miejscu zw. Sój, na jednym z ramion rzeki Świder znajdują się ślady młyna wodnego/zarys grobli/. Młyn istniał tu od połowy XVIII w. do lat dwudziestych XX w.

OLEKSIN

Obecnie wieś; założona jako miasto w 1557 r. w dobrach Boimie, przez braci Stanisława, Jana i Mikołaja; synów Aleksego Bojemskiego. Kościół parafialny wzniesiony w 1947 r., poprzedni, drewniany z 1545 r. spłonął we wrześniu 1939 r. Na cmentarzu koło kościoła, grobowiec Januarego Suchodolskiego, twórcy polskiego malarstwa historyczno-batalistycznego z wojen napoleońskich/1796-1875/. Na cmentarzu grzebalnym groby 27 żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 r./tablica ku ich czci/.

OLSZYC SZLACHECKI

We wsi drewniany wiatrak typu koźlak pochodzący z XIX wieku.

OLEŚNICA

We wsi znajduje się wiatrak-koźlak, drewniany z XIX wieku.

PORZEWNICA

Wieś położona wśród lasów, nad dopływem Kostrzyna. Na południe od wsi na skraju lasu, obok dwóch lip, krzyż drewniany z 1904 r.

RUDA WOLIŃSKA

Okoliczne pagórki ludność miejscowa określa nazwą "Tatary". Jak głosi wieś gminna; po odparciu któregoś z najazdów tatarskich; został tu okrążony oddział Tatarów, którzy bronili się

przez cały rok. Koło wsi ślady huty żelaza, wybudowanej w 1798r. przez Jana Filipa Carossiego, dyrektora górnictwa za czasów króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. ~~W 1798r. wybudowano huty żelaza koło wsi Świdry.~~

SEROCZYN

Dawniej miasto, obecnie wieś, leży nad rzeką Świder. W 1343 r. książęta mazowieccy Siemowit III i Kazimierz I drogą zamiany z kasztelanem czerskim Faniętą z rodu Doliwów nabyli wieś Siroczyńno. Na początku XV w. wieś znajdowała się w rękach Wita z Dudy; skarbnika czerskiego; zaś od 1424 r. Głoskowskich. W 1548 r. Stanisław Głoskowski za zgodą króla Zygmunta Augusta lokuje tutaj miasto na prawie chełmińskim /2 jarmarki rocznie, jeden targ tygodniowo/. Od 1621 r. miasto w rękach Oborskich. W 1676 r.; staraniem Marcina z Obór, starosty liwskiego uzyskuje potwierdzenie praw miejskich. Od połowy XVIII w. do poł. XIX w. w rękach Cieszkowskich, potem Wernerów. Od 1825 r. występuje już jako wieś. We wrześniu 1939 r. bitwa polskich i niemieckich oddziałów pancernych. W czasie II wojny światowej działały tu liczne oddziały AK i BCH. W wyniku działań wojennych zniszczony w 80%. Z zabytków posiada: kościół par., murowany, w stylu neogotyckim, zbudowany w latach 1909-14 w miejscu drewnianego z XVIII w. W ołtarzu głównym ikona Matki Boskiej z Dzieciątkiem, prawdopodobnie z XVI w., przywieziona w 1607 r. z Moskwy przez Aleksandra Krzyckiego, starostę babimojskiego; w otoczeniu piętnastu scen tajemnic Różańca św. przemalowanych w XVII w. Ołtarze boczne rokokowe z 2. poł. XVIII w. Do skromnych zabytków osiedla należy także dawny dwór drewniany, zbudowany w 1. poł. XIX w. dla Cieszkowskich. Dwór o konstrukcji zrębowej, otynkowany, parterowy, z gankiem i dachem naczółkowym krytym gontem. W pobliżu dawna oficyna, drewniana z 1. poł. XIX, parterowa z dachem krytym gontem oraz murowana stodoła-spicchrz z 1848 r., przebudowana w 1962 r. Przy szosie do Siedlec usytuowany jest dawny zajazd klasycystyczny z 1815 r., murwany z cegły, otynkowany, na planie litery T. Na osi zajazdu brama przejazdowa, za nią wozownia i stajnia. Po obu stronach części frontowej pomieszczenia sklepowe/dawniej mieszkalne/. Przed szkołą podstawowa mogiła i pomnik/patrona szkoły/ Wawrzyńca Lewandowskiego, dowódcy powstańczego z 1863 r., tu powieszono

4.08.1864 r. Na cmentarzu grób ludności cywilnej oraz 60 żołnierzy polskich poległych w wrześniu 1939 r.

SOSNOWE

Przystanek kolejowy, przecięcie linii kolejowej z uregulowanym Kostrzyniem, lewym dopływem Liwca. ~~.....~~

STOCZEK ŁUKOWSKI

Miasto nad Świdrem, węzeł drogowy i stacja kolejowa. Siedziba UMIG. W XV w. własność biskupów poznańskich. Pierwotna nazwa-Poznańska Wola. W latach 1540-44 otrzymuje prawa miejskie i nazwę Sebastia-nowo, potem Stoczek, a później Stoczek Łukowski. Do II wojny światowej-miasto o charakterze handlowym; targi na zboża, bydło i nierogaciznę. W okresie międzywojennym największe targi końskie w Polsce, jedne z większych w Europie.

14.02.1831 r. gen.J.Dwernicki na czele dywizji jazdy polskiej odniósł zwycięstwo nad rosyjską dywizją strzelców konnych gen.F.Geismara. Gen.J.Dwernicki z 3 batalionami, 14 szwadronami i 6 działami został skierowany do osłony prawego skrzydła armii polskiej stojącej na szosie brzeskiej. Pod Stoczkiem dowiedział się, że od Seroczyna ciągnie na niego rosyjska dywizja strzelców konnych gen.F.Geismara z 24 działami. Rosyjski generał pozostawił w Seroczynie 1 brygadę oraz 14 dział, a resztę sił skierował na Stoczek: do uderzenia czołowego gen.A.Paszkowa z pułkiem strzelców konnych/1000 koni/ i 4 działami, a sam z drugim pułkiem/960 koni/i 6 działami poprowadził uderzenie skrzydłowe od Toczyśka. Gen.J.Dwernicki szarżą ułanów ppłk.F.Russyana/850 koni/ rozbił Paszkowa, a sam jednocześnie szarżami strzelców konnych i ułanów /1000 koni/roniósł Geismara. Polacy w bitwie stracili tylko 87 ludzi, Rosjanie ok.500/w tym 230 jeńców/i 10 dział. Była to pierwsza w powstaniu listopadowym zwycięska dla Polaków bitwa, mająca duże znaczenie moralne. Również w powstaniu styczniowym 1863 r. mieszkańcy miasta brali czynny udział. W 1864 r. w Stoczku został stracony powstańczy naczelnik miasta Jan Justynowicz.

TOPÓR

Nad rzeką Kostrzyn, w miejscu zwanym Stary Dwór/koło leśniczówki Barania Ruda/, można znaleźć ślady kuźnicy wodnej i młyna wodnego. Są to: grabla dł.ok.700 m oraz usypisko żuźla żelazistego

/po wytopie rudy/. Kuźnica była czynna do około 1800 r., młyn trochę dłużej.

WODYNIE

Dawniej miasto, obecnie wieś, siedziba GRN i Urzędu Gminy, nad rzeczką Wodynią, przy zakolu szosy z Siedlec do Seroczyna. W 1445 r. Wodyńscy wzniesli tu kościół parafialny. W 1573 r. występuje w dokumentach jako miasteczko. Potem na przemian wymieniane jest w źródłach jako wieś lub miasto. W XVI w. należało do Głoskowskich, w XVII w. do Żaboklickich i Wybranowskich, w XVIII w. do Załuskich potem Newelskich. W 1739 r. otrzymuje za sprawą Załuskich przywilej na jarmarki. W czasie powstania listopadowego były miejscem koncentracji wojsk polskich pod dowództwem gen. Prądzyńskiego/11 tys. ludzi i 16 dział/, przed bitwą pod Iganiami/10.04.1831 r./.

Najcenniejszym zabytkiem jest kościół parafialny pw. śś. Piotra i Pawła, zbudowany w 1776 r. kosztem Anieli z Rzewuskich Załuskiej. Konsekrowany w 1777 r., drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany, na planie prostokąta. Prezbiterium z zakrystią i kruchołą, wyodrębnione wewnątrz; dach dwuspadowy kryty gontem. Elewacja frontowa zwieńczona trójkątnym szczytem, w którym wnęka z krucyfiksem późnogotyckim z XVI w. Wyposażenie wnętrza barokowe z w. XVIII - ołtarz główny i dwa boczne, obrazy, rzeźby ludowe, konfesjonały. Na osi kościoła, od frontu dzwonnica-brama, zbudowana pod koniec XVIII w. Murowana z cegły, ctynkowana, czworoboczna, dwukondygnacyjna. Obok kościoła pomniki przyrody: 2 lipy drobno-listne o obw. 358 i 320 cm; wysokości ok. 25 m. Za kościołem na wzniesieniu pozostałości parku dworskiego z XIX w. z resztkami szpaleru grabowego i starodrzewu oraz stawem od pn.-wsch. W parku pomniki przyrody: dwa wiąz szypułkowe o obw. 416 i 160 cm, jesion o obw. 173 cm, klon o obw. 201 cm, aleja lipowa z 36 okazami o obw. 130-510 cm. Znajdują się tu również zachowane fundamenty drewnianego dworu Załuskich z końca w. XVIII. Za parkiem, kaplica grobowa rodziny Załuskich, potem Newelskich, zbudowana w 1854 r. Murowana z cegły, tynkowana, na planie prostokąta, z kryptą. Wyposażenie wnętrza - poł. w. XIX. W kaplicy epitafium Antoniego Załuskiego zm. 1854. Za kaplicą grobową wśród resztek starego omentarza nagrobek Jana Filipa Carossiego, pioniera polskiego

utnictwa. Urodzony w 1744r. w Rzymie, ten wybitny przyrodnik, mineralog, został zaproszony przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do Polski i mianowany dyrektorem górnictwa. Na zlecenie Komisji Edukacyjnej pisze szereg podręczników i dzieł naukowych z dziedziny mineralogii. W 1799r. pada ofiarą grasującej w okolicy cholery. We wsi na cmentarzu grzebalnym grób niszczonych żołnierzy polskich i 27 osób cywilnych poległych we wrześniu 1939, grób Józefa Flisowskiego - komendanta rejonowego AK, a także groby funkcjonariuszy MO i SB poległych w walkach o utrwalanie władzy ludowej. Ok. 200 m na pn.-wsch. teren dawnego cmentarza cholerycznego. We wsi kopiec z tablicą ku czci poległych za Ojczyznę / fund. Wodyńskiego Koła Młodzieży /, z 1925r. Z innych zabytków: drewniany wiatrak typu koziak z początku XXw. ~~W 1939r. w okolicach Wodny 1 Seroczyna ciężkie~~
We wrześniu 1939 roku w okolicach Wodny 1 Seroczyna ciężkie walki 1 Dywizji Piechoty Legionów / ó-ca gen. Wincenty Kowalski / i Mazowieckiej Brygady Kawalerii z Niemcami / Oddział Wydzielony 11 DP i D Panc "Kempf". We wtorek 12.09.39r. szosa Siedlce-Seroczyn-Stoczek była już opanowana przez Niemców. Aby wydestak się z kleszczy wroga, 1 DP i Mazowiecka BK musiały się przecijać. Oddziały polskie po krwawych bojach / 13-14.09.39 / przebiły się, niszcząc po drodze drugi rzut sztabu i tabory DPanc gen. Kempfa

WOLA WODYŃSKA

23.03.1863r. oddział powstańczy pod dowództwem Wawrzyńca Lewandowskiego stoczył tu potyczkę z wojskami rosyjskimi. Za wsią pozostałości dawnego parku dworskiego, pochodzącego z początku XIX w. W parku tym rosną dwa wspaniałe, kilkusetletnie dęby szypułkowe uznane za pomniki przyrody. Obydwa mają po ok. 30 m wysokości, a w obwodzie po 543 i 603 cm. W wypróchniałym wnętrzu grubszego dębu żołnierze polscy ukryli po kampanii wrześniowej 36 karabinów. Obecnie jest on zaplombowany i opasany gasiennicą czołgową. Poza tym w parku szpaler świerkowy z ok. poł. XIXw. i fundamenty rozebranego dworu. We wsi cmentarz i pomnik poświęcony 290 żołnierzom poległym we wrześniu 1939r. / odsłonięty 7.09.1969r.

Informator opracował Piotr Nawalany
z Koła PTTK nr 1